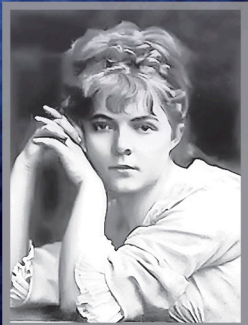
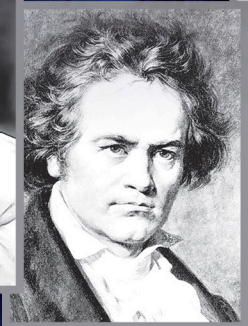

Ми переконані:
«Глухі
можуть усе!»

Фонд
Британської Ради
(British council)

ГО «Відчуй»

**ACTIVE
CITIZENS**

Активні
громадяни

ГО «Об'єднання
нечуючих
педагогів»

Українське
товариство
глухих

Молодіжна
рада УТОГ

Молодіжна
рада
УТОГ

Ми переконані: «Глухі можуть усе!»

*Методичні рекомендації
та додаткова інформація*

Київ — 2016

Редакційна група: Н.М. Каменська

М.О. Андрієнко

Ідея: В.В. Скурчинський

Укладач: М.О. Андрієнко

Дизайн і верстка: П.В. Моргунов

Г.Л. Сокол

Ми переконані: «Глухі можуть усе!»

Методичні рекомендації
та додаткова інформація

Проект «Глухі можуть усе!» фінансується в рамках програми Активні громадяни (Active citizens) за підтримки фонду Британської Ради (British council).

Проект включає у себе 20 плакатів та брошуру до них, і реалізується Об'єднанням нечуючих педагогів спільно з Українським товариством глухих (УТОГ) та Молодіжною радою УТОГ. Окрема подяка – громадській організації «Відчуй», яка допомогла здобути цей проект.

Видання брошури і плакатів підготовлене за ідеєю Володимира Скурчинського та втілене у реальність Наталією Каменською, Павлом Моргуновим, Ганною Сокол та Марією Андрієнко.

© ГО «Об'єднання нечуючих педагогів», 2016 р.

Передмова

Шановні друзі!

Пропонуємо вашій увазі проект «Глухі можуть усе!», який включає у себе 20 плакатів та брошуру до них, і реалізується Об'єднанням нечуючих педагогів спільно з Українським товариством глухих (УТОГ) та Молодіжною радою УТОГ. Окрема подяка — громадській організації «Відчуй», яка допомогла здобути цей проект.

Перш за все необхідно підкреслити, що ідея проекту «Глухі можуть усе!» виникла у ветерана Українського товариства глухих Володимира Скурчинського давно. Адже він ще у 1967 році на громадських засадах створив Музей історії УТОГ, у якому багато років збирав цікаву інформацію, портрети, вирізки з різних видань про відомих нечуючих особистостей, які, попри перепони та стереотипи суспільства, досягли значних успіхів у найрізноманітніших сферах діяльності людини.

Проект «Глухі можуть усе!» не випадково втілений у реальність працівниками редакції газети «Наше життя» УТОГ Наталією Каменською, Павлом Моргуновим, Ганною Сокол та Марією Андрієнко. Адже реалізації цього проекту передувало розміщення саме у газеті «Наше життя» УТОГ ряду публікацій про відомих нечуючих людей, проведення лекцій та розповідей в обласних організаціях УТОГ.

Але ідея В. Скурчинського почала безпосередньо втілюватися у реальність під час участі М. Андрієнко в триденному

тренінгу Активні громадяни (Active citizens) за підтримки фонду Британської Ради (British council). Випускники цього тренінгу після завершення курсу мають чудову можливість розробляти різноманітні соціальні проекти та здобувати гранти для їхньої реалізації. Так Марією Андрієнко був здобутий цей грант.

Головна мета проекту «Глухі можуть усе!» — мотивація нечуючих до самореалізації та досягнення своїх планів у житті.

Проект розрахований для проведення відповідної інформаційної та мотиваційної роботи на базі спеціальних шкіл-інтернатів для глухих та слабочуючих дітей, а також культзакладів та установ Українського товариства глухих.

Відбір кандидатур видатних нечуючих особистостей, про яких би розповідалось у проекті «Глухі можуть усе!», здійснювався шляхом анкетування серед членів Українського товариства глухих, Молодіжної ради УТОГ та учасників Міжнародного науково-практичного семінару з питань освіти у США, який відбувся у січні 2016 року на базі Інституту спеціальної педагогіки НАПН України.

У результаті обробки анкет було визначено 20 нечуючих особистостей, які здобули найбільшу кількість голосів опитуваних. Саме їхні портрети були виготовлені у вигляді плакатів у рамках проекту. Крім того, до них додається більш детальна біографічна інформація, яку ви зможете знайти у цьому посібнику. Пропонуються біографії не лише 20 нечуючих осіб, які увійшли до першої «двадцятки», а й додаткова біографічна інформація ще про 12 осіб з порушеннями слуху, які мають значні досягнення у житті, праці й творчості.

Звичайно, таких нечуючих людей, про яких варто розповісти у рамках цього проекту, — набагато більше! Сподіваємося на те, що започаткована нами справа спонукатиме вас до продовження цієї роботи, самостійного пошуку на сторінках преси, в інтернеті, в архівах Музею історії УТОГ, в архівах організацій УТОГ та шкіл для нечуючих дітей інформації про багатьох інших особистостей, які можуть впевнено сказати разом з нами: «Глухі можуть усе!»

Методичні рекомендації

Для спеціальних шкіл та закладів УТОГ

В Україні діє понад 50 спецшкіл-інтернатів для глухих та слабочуючих дітей. За загальною статистикою, більшість школярів не мають уявлення, чим будуть займатися в своєму майбутньому житті через усталений стереотип, що глуха людина не може чогось досягти через недоліки слуху. Через відсутність прикладів досягнень глухих та необізнаність викладацького складу шкіл, діти не мають наочних прикладів того, що глухі практично можуть все!

Проект спрямований на підвищення поінформованості викладачів спецшкіл про досягнення видатних глухих особистостей, які досягли значних успіхів у різних сферах людської діяльності, з подальшою мотивацією глухих школярів та спонукання до дій.

Завдяки позитивному впливу прикладу успішних особистостей на підвищення самооцінки дітей з проблемами слуху

проект у кінцевому результаті має дати позитивний соціальний резонанс, поліпшення інтеграції інвалідів у суспільство, зміну поглядів суспільства на можливості й трудову реалізацію потенціалу нечуючої особистості.

Інформація має надзвичайну важливість і для батьків нечуючих дітей, які, відвідуючи школу, знайомляться з історіями успіху нечуючих дорослих людей і мають можливість на їх прикладі спрямовувати свої зусилля по навчанню та вихованню своїх дітей.

Особливе значення має також підвищення самооцінки дорослих нечуючих людей, які відвідують культзаклади та установи УТОГ. Для проведення інформаційної роботи серед них також важливо використовувати запропоновану нами інформацію.

Отже, для найбільш ефективної інформаційної роботи пропонуємо Вам врахувати наступні рекомендації:

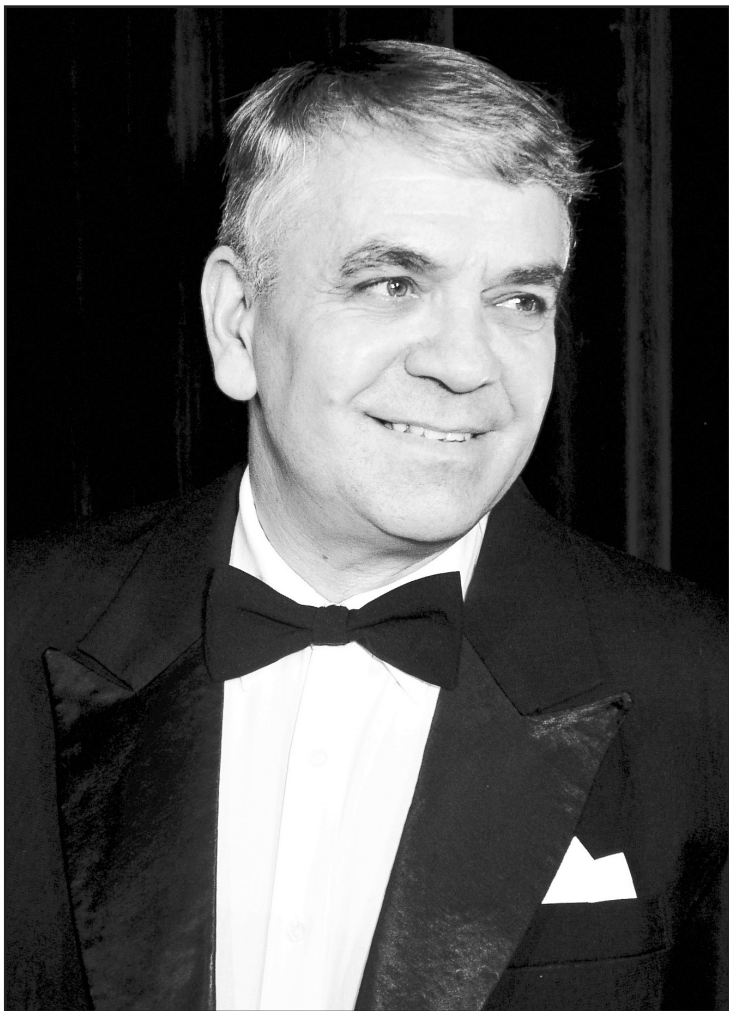
- надані у рамках цього проекту плакати з портретами нечуючих людей бажано розмістити у добре освітлюваних класах, актових залах та коридорах навчальних закладів і культзакладів за допомогою рамок чи стендів;
- усі 20 плакатів розміщувати одночасно не обов'язково: можна розмістити частину з них, а через деякий час змінити їх на інші;
- бажано розмістити плакати під склом або ламінувати їх;
- плакати та інформаційні матеріали про видатних нечуючих людей допоможуть при оформленні кабінетів

української жестової мови у школах, а також можуть використовуватись не лише на уроках УЖМ, при розгляді тем, які стосуються культури глухих та історії спільноти глухих, а й при проведенні виховних позаурочних заходів на відповідну тематик, лекцій у клубах та організаціях УТОГ;

- приклади з життя нечуючих людей, які мають значні професійні досягнення доцільно також використовувати при профорієнтаційній роботі з молоддю — як з учнями спецшкіл, та і зі студентами вищих навчальних закладів;
- запропоновані матеріали можна застосовувати при проведенні вечорів, конкурсів та диспутів до Міжнародного дня глухих (відзначається щороку в останню неділю вересня), Дня народження УТОГ (4 червня) та Міжнародного дня інвалідів (3 грудня) тощо;
- немає меж для удосконалення, тож, якщо є можливість і бажання, доповнюйте надану нами інформацію власними розробками, підходьте до роботи творчо і креативно.

Бажаємо всім успіхів і наснаги!

**З повагою, авторський колектив проекту
«Глухі можуть усе!».**

**Василь
СТЬОПКІН**

Народився 25.05.1950 р. у Середній Азії, виріс на Дніпропетровщині, глухий.

У 1967 році закінчив Дніпропетровську спецшколу-інтернат для слабочуючих дітей, розпочав свою трудову діяльність на знаменитому заводі «Южмаш». Брав активну участь у художній самодіяльності, що й визначило його подальший життєвий шлях, коли він у 1969 році пройшов відбір до творчого складу новоствореного театру міміки та жесту «Райдуга» УТОГ. Був повідним актором театру до 1997 року, створив багато цікавих різнопланових образів у постановках театру.

Є у біографії Василя Стьопкіна унікальний факт — він був виконавцем головної ролі Джо Каллона в кінострічці «Лобо» (1978 рік). Режисер кінострічки до останнього не знав, що Василь не чує, але навіть дізнавшись про це, залишив Василя на головну роль, призначивши для озвучування голосу суфлера.

У 1996 році Василь Стьопкін удостоєний звання заслуженого артиста України. У цьому ж році закінчив Київський педагогічний інститут ім. О.М. Горького (дефектологічний факультет). Після того, як залишив сцену, працював заступником директора Культурного центру УТОГ у 1997–1999 рр., вчителем праці Київської спецшколи-інтернату № 6 для глухих дітей у 1999–2007 рр., з 2005 року — вчитель праці і викладач жестової мови Київської спецшколи-інтернату № 9 для слабочуючих дітей. Веде шкільний драматичний гурток, де разом з учнями з дітьми готує різні вистави та концертні номери.

Є одним з організаторів «Об'єднання нечуючих педагогів», обирався його віце-президентом.

**Володимир
СКУРЧИНСЬКИЙ**

Народився 20.07.1935 р. у Києві, пізньооглухий.

Народився у сім'ї нечуючих батьків, але слух втратив не одразу: частково — у 3-річному віці, та остаточно — у 19 років.

У молодості працював в ательє з пошиву чоловічого одягу з відомим модельєром Михайлом Вороніним. Згодом перейшов на Київське дослідно-виробниче підприємство «Контакт» УТОГ. Брав активну участь у художній самодіяльності Київського палацу культури УТОГ, як актор, декламатор, ілюзіоніст. Є лауреатом фестивалів художньої самодіяльності УТОГ.

Кінооператор, зняв документальні стрічки «Сосновий бір», «Життя одного підприємства», «Рапорт Іллічу», аматорську стрічку «Перші почуття» (за сценарієм І. Сапожникова).

Організатор першого в тодішньому Радянському Союзі унікального Музею історії УТОГ та його беззмінний громадський директор і хранитель з 1967 року. Цікаво, що ідею створення цього музею подав Володимиру його батько.

У 1989 році В.В. Скурчинський удостоєний звання «Почесний член УТОГ».

Ця енергійна людина з живою та креативною уявою — справжнє джерело нових ідей та пропозицій для роботи з нечуючими, особливо у питаннях навчання глухих дітей і забезпечення педагогів та батьків навчальними посібниками для роботи з ними.

Саме йому належить ідея створення проекту «Глухі можуть!», який ми зараз вам презентуємо.

**Юрій
МАКСИМЕНКО**

Народився 19.05.1939 р. на Черкащині, пізньооглухий.

Дитячі роки провів у с. Кичкирі Радомишльського району Житомирської області, де у 1952 році закінчив 7 класів місцевої школи. У тому ж році вступив до Коростишівського педагогічного училища, але після закінчення другого курсу захворів на менінгіт, внаслідок чого втратив слух і з училища був відрахований.

В 1956 році вступив до Рибінського авіаційного технікуму, в якому за клопотанням Центрального правління Всеросійського товариства глухих створювалася тоді друга група для глухих, і закінчив цей технікум у 1961 році з відзнакою. Тоді ж за рішенням педагогічного колективу технікуму прізвище Ю.П. Максименка, як одного з найкращих випускників, було назавжди занесено на мармурову Дошку пошани технікуму.

У 1961—1962 роках працював у м. Києві техніком-конструктором на заводі ім. П. Петровського, а в 1963 році перейшов працювати інженером-конструктором на Київське учбово-виробниче підприємство № 1 УТОГ.

Як стипендіат підприємства, був направлений на навчання до Київського технологічного інституту легкої промисловості, денне відділення якого закінчив у 1971 році.

Після закінчення інституту був запрошений на роботу до апарату Центрального правління УТОГ, де послідовно обіймав посади інженера виробничого відділу, інженера з НОП відділу праці та заробітної плати, заступника начальника технічного відділу, начальника відділу слухової, трудової та соціальної реабілітації глухих, заступника голови Центрального правління УТОГ з економічних питань.

У березні 1988 року Ю.П. Максименко був обраний головою Центрального правління УТОГ. Як людина творча, він на всіх ділянках роботи, яку виконував у Центральному правлінні УТОГ, вніс дуже багато пропозицій по вдосконаленню цієї роботи та підвищенню її ефективності.

Очолюючи Українське товариство глухих у дуже важкий час переходу України на ринкові умови господарювання, Ю.П. Максименко домогся збереження та розширення Верховною Радою України податкових пільг для підприємств УТОГ та вирішення для Товариства на державному рівні цілого ряду інших економічних проблем, що дозволило УТОГ зберегти його життєздатність, попри загальний занепад у ці роки економіки в державі.

Добре розуміючи, що без реальної підтримки держави підприємства УТОГ не витримують жорсткої конкуренції з фірмами, що використовують здорову робочу силу, Ю.П. Максименко був одним з ініціаторів створення при Кабінеті Міністрів України спеціальної Ради у справах інвалідів та учасником процесу розробки проекту Закону «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні».

За високу кваліфікацію, активну громадську діяльність та значний особистий внесок у розвиток Українського товариства глухих у 1996 році Указом Президента України йому надане звання «Заслужений працівник промисловості».

Він також нагороджений Почесною грамотою Кабінету Міністрів України, знаком «Відмінник народної освіти України» та медалями «За заслуги» Всесвітньої федерації глухих і Союзу глухих Болгарії.

У 1993 році Ю.П. Максименку надане звання «Почесний член УТОГ».

**Ірина
ЧЕПЧИНА**

Народилася 15.05.1961 р. у Чернігові, глуха.

Зі шкільних років їй притаманні яскраві лідерські якості й прагнення до знань. Активно займалась спортом, була чемпіоном і призером змагань з баскетболу різного рівня.

У 1979 р. закінчила Київську спецшколу-інтернат № 6, в 1983 р. — політехнікум Ленінградського відновлювального центру (ЛВЦ) ВОГ, в 1991 р. — Київський педагогічний інститут ім. О.М. Горького.

Після закінчення навчання в ЛВЦ працювала культорганізатором та художнім керівником у Чернігівському ОБК УТОГ. Активна й енергійна Ірина згуртувала навколо себе нечууючу молодь, якій особисто подавала приклад, беручи участь у громадському житті й художній самодіяльності, у туристичних походах та інших заходах.

У 1987 році була обрана головою Чернігівської обласної організації УТОГ і працювала на цій посаді до 2002 року, вивівши цю організацію у число кращих у Товаристві. У 2002 році була обрана першим заступником голови ЦП УТОГ з організаційних питань. Під її керівництвом у Товаристві глухих здійснюється великий обсяг оргмасової, культмасової, інформаційної та просвітницької роботи. Велику увагу приділяє питанням освіти нечууючих, зв'язку УТОГ зі спеціальними навчальними закладами для дітей глухих та зі зниженим слухом, проблемам отримання вищої освіти нечууючими людьми та створення спеціальних груп для глухих у вищих навчальних закладах.

У 2005 році Указом Президента України І. Чепчина удостоєна звання «Заслужений працівник соціальної сфери України».

**Олексій
НАШИВОЧНІКОВ**

Народився 24.04.1970 р. у Києві, глухий.

Єдиний в Україні нечуючий архітектор. Його шлях до цієї професії був тривалим. Навчався у Київській спецшколі № 9. Одночасно з навчанням у школі відвідував художню школу. Закінчив Київський технікум легкої промисловості, а пізніше — архітектурний факультет Національної академії образотворчого мистецтва та архітектури, магістр архітектури.

Наразі працює архітектором ДП «ПІ Укрметротунельпроект». За проектами, у розробці яких він брав участь, побудовані такі станції київського метро: «Сирець», «Бориспільська», «Вирлиця», «Виставковий центр», «Васильківська», «Голосіївська», «Деміївська», «Теремки».

Активно займається спортом, бере участь у змаганнях зі спортивного орієнтування. Талановитий художник, є віце-президентом Київської спілки нечуючих художників «Натхнення». Його художні роботи часто можна бачити на різних виставках.

**Костянтин
ЦІОЛКОВСЬКИЙ**

17.09.1857–19.09.1935, народився у Росії, слабочуючий.

Предки К. Ціолковського — вихідці з Волині, далекі родичі гетьмана Северина Наливайка, чим вчений пишався. Його батько був польським дворянином середнього статку. Мати, Марія Іванівна Юмашева, будиши освіченою жінкою, сама навчила Костянтина читати й писати, познайомила з початками арифметики.

У віці дев'яти років хлопчик занедужав скарлатиною. У результаті ускладнення після хвороби він втратив слух. У 1869 році він вступив до гімназії, але через значну втрату слуху не зміг закінчити навчання, займався здебільшого самоосвітою. Працював вчителем, а вільний час присвячував своїм винаходам та науковій роботі.

Ціолковський був вченим-теоретиком, одним із засновників ракетобудування та сучасної космонавтики, письменником. Він — автор науково-фантастичних творів, прихильник і пропагандист ідей освоєння космічного простору. У 1895 році була опублікована його книга «Мрії про землю й небо», а через рік вийшла стаття про інші світи, розумних істот з інших планет і про спілкування землян з ними. Тоді ж Ціолковський приступив до написання своєї головної праці «Дослідження космічного простору за допомогою реактивного двигуна». У цій книзі були порушені проблеми використання ракетних двигунів у космосі — навігаційні механізми, постачання й транспортування палива й інше. Його роботи надихнули таких провідних радянських ракетних інженерів, як Сергій Корольов і Валентин Глушко, і зробили вагомий внесок в успіх радянської космічної програми.

**Адам
КОСА**

Народився 1.07.1975 р. в Угорщині, глухий.

Вибори Європейського Парламенту 2009 року увійшли в історію тим, що вперше депутатом ЄП була обрана нечуюча людина — Адам Коса з Угорщини.

Він юрист за освітою, є керівником Угорської асоціації глухих і слабочуючих. Партія, від якої він балотувався, отримала більшість голосів угорських виборців — 56 %, і Коса був впевнено обраний депутатом Європарламенту.

Свою популярність Адам Коса здобув завдяки тому, що саме він відкрив дебати першого засідання нового скликання Європарламенту. Коса започаткував засідання, звернувшись до депутатів не на одній 23-х офіційних мов Євросоюзу, а жестовою мовою. При цьому Адам зазначив, що глибоко зворушений можливістю говорити на жестовій мові й що приналежність до Євросоюзу означає, що люди вільно застосовують у спілкуванні мови меншин, а інваліди також можуть домогтися гарних успіхів у різних сферах діяльності.

Відразу ж після виступу на засіданні ЄП Адам Коса дав кілька інтерв'ю журналістам. Під час інтерв'ю він користувався послугами двох перекладачів. Один з них перекладав його жестову мову на угорську мову, а другий — з угорської на французьку.

Коса користується великою популярністю серед угорських глухих, особливо в інтернетівському середовищі. В Європарламенті він бере участь у роботі двох комітетів — з соціальних питань та у комітеті з транспорту. Він спілкується жестовою мовою, щоб довести, що глухі люди можуть працювати так само успішно, як будь-яка інша людина.

**Ганна
ЛИТВИНЕНКО**

Народилася 22.12.1970 р. у Києві, глуха.

Ганну Литвиненко не даремно називають «золотою рибкою». Адже її досягнення вражають! Ганна — чемпіонка з плавання XVIII Всесвітніх літніх ігор глухих, XIX, XX, XXI, XXII Дефлімпійських ігор глухих. Їй належить чимало світових, європейських та вітчизняних рекордів. Має численні спортивні, державні та урядові нагороди.

Г. Литвиненко — випускниця Київської спецшколи-інтернату № 6. У 1998 році закінчила Український державний університет фізичного виховання та спорту, за спеціальністю «Фізичне виховання». Працювала викладачем фізкультури Київської спецшколи-інтернату № 6 для глухих дітей з 1993 по 2004 р.

Наразі працює в «Інваспорті», займається тренерською діяльністю, передаючи свій багатий спортивний досвід юним спортсменам, поміж яких — і її син Олексій.

**Наталія
АДАМЮК**

Народилася 7.01.1961 р. у Полтаві, слабочуюча.

З дитячих років Наталя мріяла бути вчителькою. Навчалась у Миргородській та Чернівецькій спецшколах-інтернатах для слабочуючих дітей. Здобула педагогічну освіту на дефектологічному факультеті Київського державного педагогічного інституту ім. О.М. Горького. З 1985 року була вчителем української мови та літератури Полтавської спецшколи-інтернату для глухих дітей. Брала активну участь у художній самодіяльності Полтавського будинку культури УТОГ (клоунеса групи «Полтавські галушки»). Лауреат I, II, III міжнародних фестивалів клоунади серед глухих у 1993, 1995 та 1998 рр.

Протягом двадцятирічної роботи у шкільному закладі Н. Адамюк виступала прихильником двомовного навчання, позитивно оцінюючи важливу роль рідної мови глухих — жестової. Накопичений багатий педагогічний досвід знадобився, коли 2005 року вона отримала запрошення на наукову роботу до щойно створеної лабораторії жестової мови Інституту спеціальної педагогіки Національної Академії педагогічних наук України.

Н. Адамюк є автором програми викладання української жестової мови у спеціальних школах для дітей з порушеннями слуху. У 2012 році захистила кандидатську дисертацію і отримала наукове звання кандидата педагогічних наук.

Була серед ініціаторів створення у 2002 році громадської організації «Об'єднання нечуючих педагогів» і протягом 4 років очолювала її роботу.

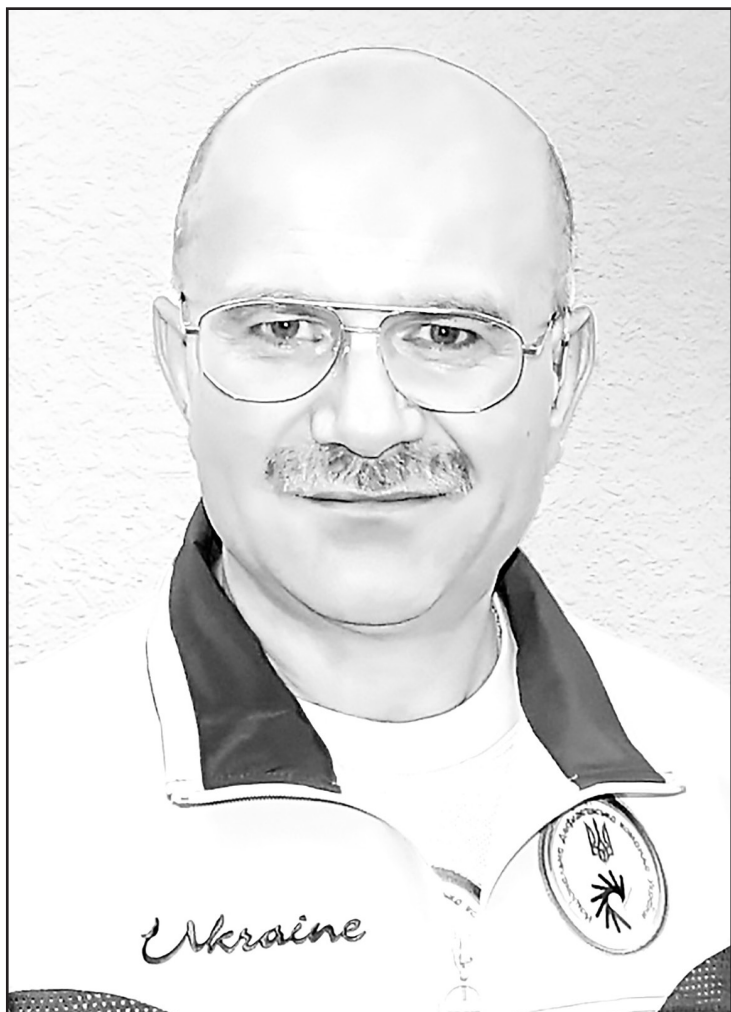
**Євгенія
ВОЛОШИНА**

Народилася 26.10.1966 р. в Одесі, слабочуюча.

Відома своєю неперевершеною танцювальною майстерністю й артистизмом, Євгенія досягла такого успіху на сцені завдяки своєму таланту, наполегливості і працелюбності.

Після закінчення Одеської спецшколи-інтернату № 97 для слабочуючих дітей школи вона з 1985 по 1989 р. працювала на Одеському виробничому об'єднанні «Електрик» слюсарем-складальником. Талановиту дівчину, яка брала активну участь у художній самодіяльності Будинку культури УТОГ, помітили і підтримали в Одеській обласній організації УТОГ. У 1991 році вона закінчила відділення хореографії Одеського культурно-просвітницького училища, а 1997 року на базі народного ансамблю «Чорноморочка» Одеського будинку культури УТОГ створила шоу-групу «Фенікс», яка радує глядачів унікальними постановками, яскравими образами й відточеною різножанрових номерів.

З 1998 р. Євгенія працює балетмейстером Одеського центру культури та відпочинку УТОГ. У 2007 р. вона отримала високу нагороду «Заслужений працівник культури України».

**Василь
САНДУГЕЙ**

Народився 21.04.1956 року на Київщині, слабочуючий.

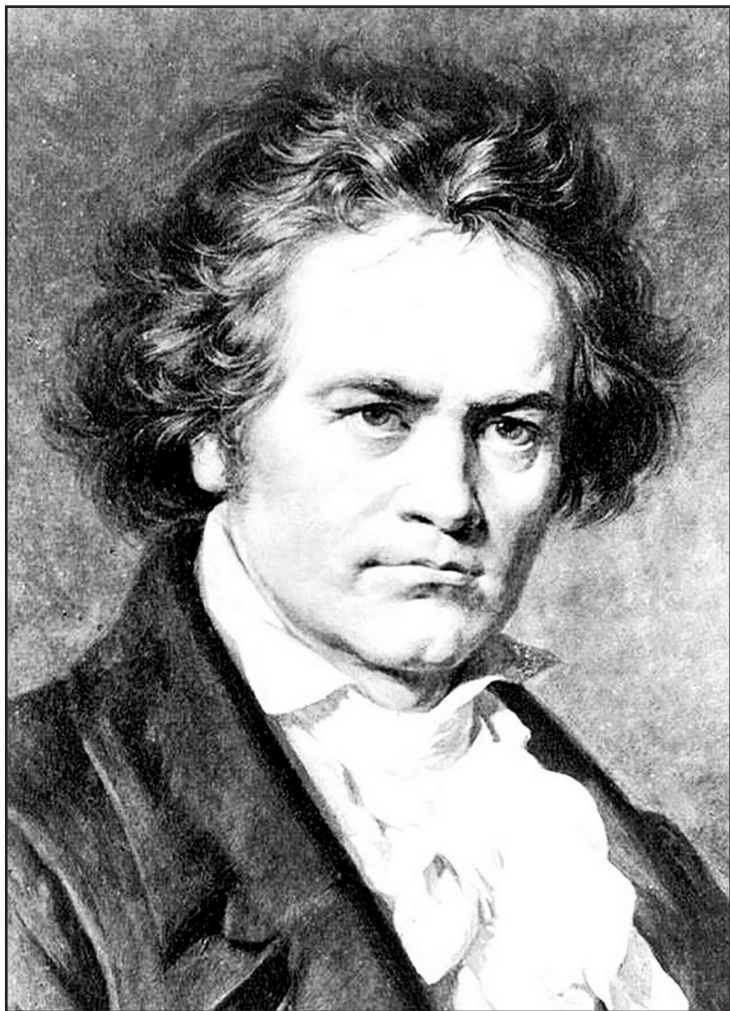
Навчався у Київській спецшколі-інтернаті № 9. Після закінчення Київського технікуму легкої промисловості в 1985–1988 роках працював заступником директора Білоцерківського УВП УТОГ. У 1988–1992 роках був начальником відділу оргмасової та реабілітаційної роботи ЦП УТОГ.

У 1987 р. закінчив дефектологічний факультет Київського педагогічного інституту імені О.М. Горького.

Є засновником та першим президентом Спортивної федерації глухих України в 1992 — 2002 рр.

Член виконкому Європейської спортивної організації глухих з 1998 р., перший віце-президент Національного комітету спорту інвалідів України з 2000 р.

Наразі обіймає посаду віце-президента Європейської організації спорту глухих (EDSO).

**Людвіг ван
БЕТХОВЕН**

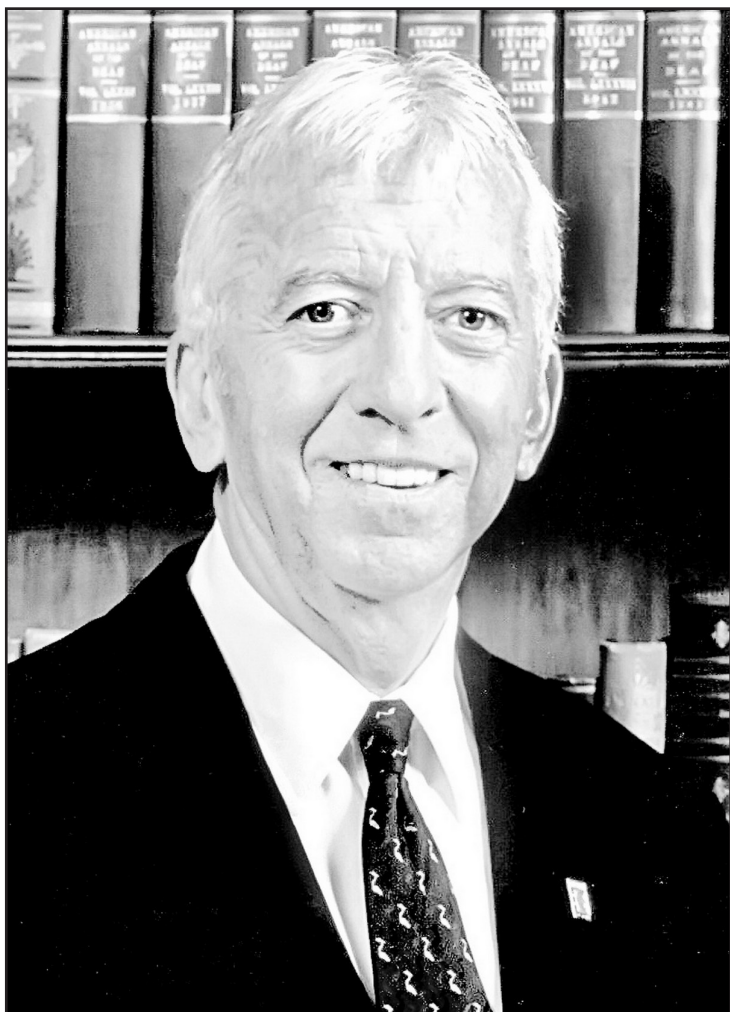
16.12.1770–26.03.1827, народився у Німеччині, пізньо-оглухлий.

Німецький композитор, піаніст, диригент, автор багатьох творів, які вражали сучасників бурхливим драматизмом і новизною музичної мови.

Завдяки батькові, який був придворним музикантом, Людвіг рано почав займатись музикою і вже у 12 років виконував обов'язки органіста. Через те, що змалечку почав працювати, не зміг здобути повноцінну освіту, але постійно займався самоосвітою. У 13 років почав писати власні музичні твори.

Восени 1792 року переїхав до Відня (Австрія), де виступав як піаніст-віртуоз. Займався педагогічною діяльністю, навчаючи молодих музикантів.

Глухота, перші ознаки якої з'явилися в 1797 році, примусила Бетховена згодом поступово скоротити концертну діяльність, а після 1815 відмовитися від неї. В останній період творчості з'явилися його найбільші створення — 9-та симфонія з прикінцевим хором на слова оди «До радості».

**Ірвін Кінг
ДЖОРДАН**

Народився 16.06.1943 року у США, пізньооглухий.

Джордан з дитинства мав нормальний слух, після закінчення середньої школи в 1962 році поступив на службу в армії США і служив там чотири роки. Став глухим у 21 рік внаслідок аварії.

Всупереч втраті слуху, отримав докторський ступінь в області психології. Був деканом коледжу мистецтв і наук в Галлодетському університеті. У 1988 році став першим глухим президентом цього єдиного в світі навчального закладу з програмами та інфраструктурою, розрахованими в першу чергу на глухих і слабочуючих.

Обійняв цю керівну посаду після влаштованого студентами Галлодетського університету (за підтримки чималої частини персоналу) протесту проти призначення на посаду чергового чуючого адміністратора. Тижнева акція протесту «Даєш глухого президента!» стала важливим моментом в історії спільноти нечуючих людей усього світу — врешті-решт протестувальникам вдалося домогтися свого й переконати раду піклувальників університету призначити новим президентом Джордана.

Саме Джордану належить вислів: «Єдине, чого я не вмію робити — це чути».

**Галина
ВОРОБЕЛЬ**

Народилася 3.05.1957 року на Хмельниччині, глуха.

Закінчила Кам'янець-Подільську спецшколу-інтернат для слабочуючих дітей та Київський технікум легкої промисловості. У 1988 — 1994 роках була головою Хмельницької обласної організації УТОГ. У 1995 році закінчила дефектологічний факультет Київського педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова.

Створила перший в Україні клуб з реабілітації для дітей з порушеннями слуху у Хмельницькому. Діяльність цього клубу стала першою сходинкою до організації у 1999 році унікального навчального закладу для глухих і слабочуючих дітей. Школа — дитячий садок (зараз це — Хмельницька спеціальна загальноосвітня школа № 33), створена за ініціати-ви Галини Миколаївни й батьківського активу, є єдиним в Україні закладом для нечуючих дітей неінтернатного типу, у якому застосовується тісний зв'язок школи з родиною, у якій виховується учень.

Галина Миколаївна — вчитель-методист, кандидат педагогічних наук.

У 2008 році вона удостоєна звання «Відмінник освіти України», має численні грамоти й відзнаки загальнодержавного та місцевого рівня.

**Гелен
КЕЛЛЕР**

27.06.1880 — 1.06.1968, народилася в США, сліпоглуха.

Американська письменниця, громадський діяч і викладач. Втратила слух і зір від лихоманки, коли їй було 19 місяців. Освіту здобула, навчаючись вдома, з приватною вчителькою. У віці 24 років Гелен на відмінно закінчила Редкліффський коледж, ставши першою сліпоглухою людиною, що здобула вищу освіту.

В 1915 вона заснувала «Гелен Келлер Інтернашнал» — неприбуткову організацію для запобігання сліпоті. У 1920 р. вона допомагала засновувати Американський союз за громадянські свободи (англ. — American Civil Liberties Union, ACLU). Написала і опублікувала більше десятка книг про себе, свої відчуття, навчання, світогляд і розуміння релігії, серед яких: «Світ, в якому я живу», «Щоденник Гелен Келлер».

Келлер здобула світову відомість як промовець і як автор численних публікацій. Вона запам'яталася як адвокат тих, хто став непрацездатним з різних причин, виступала за включення сліпоглухих людей в активне життя суспільства..

14 вересня 1964 року Президент США Ліндон Джонсон нагородив Гелен Келлер Президентською медаллю Свободи, однією з двох найвищих цивільних нагород США. У 1965 році Келлер була обрана до Залу Жіночої Слави.

**Дмитро
СОЛОВЬОВ**

Народився 2 лютого 1960 року у Києві, пізньооглухий.

Втратив слух у шкільному віці та вимушений був перейти з масової школи до Київської спецшколи-інтернату № 9, яку закінчив у 1977 році. Після школи два роки працював на Київському підприємстві УТОГ, навчався у вечірній школі, де здобув повну середню освіту.

З 1982 року працював в Інституті фізіології імені Богомольця Національної Академії наук України, згодом – у Київському інституті біохімії ім. А.В. Палладіна.

Здобув вищу освіту, закінчивши у 1986 році Київський національний університет ім. Т.Г. Шевченка (біологічний факультет, кафедра біохімії).

У 1991 році захистив дисертацію і став кандидатом біологічних наук.

Після виїзду за кордон, працював у 1994–1995 роках у лабораторії імені Джексона Американського Червоного Хреста, у 1995 році — в Оксфорді (Англія), у 1996 році — у Лернеровському інституті Клівлендської клініки (США), у відділі молекулярної кардіології.

Зараз мешкає і працює у США, де продовжує займатись науковою діяльністю. Професор, Почесний член Нью-Йоркської академії наук.

**Ісаак
САПОЖНИКОВ**

10.08.1913–1985 р., народився у Києві, пізньооглухий.

Після закінчення середньої школи і фабрично-заводського училища у Києві, поетично обдарований юнак у 1934 р. вступив до Московського літературного інституту ім. О.М. Горького. Проте у зв'язку з втратою слуху не зміг закінчити навчання. Працював завідувачем клубом на заводі в Москві та почав брати активну участь у діяльності Всеросійського товариства глухих, звідки у 1935 році був відраджений до Києва для надання організаційної допомоги новоствореному Українському товариству глухих. Працював начальником оргвідділу Центрального правління УТОГ та головою Київського облвідділу УТОГ. Одночасно у вільний час почав керувати драматичним гуртком Київського будинку культури УТОГ, який пізніше отримав звання «Народний самодіяльний театр».

У період Великої Вітчизняної війни в евакуації (1942–1943 рр.) організував Таджикицьке товариство глухих. Після повернення до Києва у 1943 році працював в Українському Товаристві глухих на різних керівних посадах. Є організатором і першим директором театру міміки та жесту «Райдуга» УТОГ (в 1969 р.). У 1969–1985 роках був директором Республіканського науково-методичного кабінету клубної роботи ЦП УТОГ.

У 1980 році організував літературне об'єднання нечуючих поетів «Відлуння». Поет, автор багатьох віршів, надрукованих у збірниках УТОГ. Персональна збірка його віршів «Тиха зірка» видана посмертно в 2003 р.

У 1984 році І.А. Сапожников удостоєний звання «Почесний член УТОГ».

**Григорій
КСЬОНЗ**

30.11.1874–1946 р., народився на Полтавщині, глухий.

Через глухоту не зміг отримати освіти, але його здібності у малюванні привернули увагу і привели його до майстерні майстра-іконописця з Миргорода, який взявся навчати глухого хлопця і передавати йому свій досвід.

Згодом Григорій Ксьонз працював у майстернях миргородських різьбярів, а також позолотників та іконописців у сусідніх містечках. Виконував на замовлення канонічні ікони й портрети, мандруючи селами й хуторами миргородського краю. Малював ікони із зображенням Божої Матері, Спасителя, святих, апостолів, «Тайну вечерю», «Трійцю», «Моління до чаші» тощо, портрети, краєвиди та натюрморти.

Його роботи здобули визнання вже після його смерті й зараз посідають чільне місце у музеях образотворчого мистецтва.

**Валентин
ЛОЗИНСЬКИЙ**

24.05.1907–17.03.1982, народився на Хмельниччині, пізньооглухий.

Втратив слух у 17 років після тяжкої хвороби. Закінчив Всеукраїнські політехнічні курси для інвалідів і почав працювати піонервожатим, вихователем і вчителем у Київській спецшколі-інтернаті для глухонімих дітей. З 1944 по 1973 рік був директором Чернівецької спецшколи інтернату для глухонімих дітей, яка прославилася не лише високим рівнем знань її випускників, а й ґрунтовною підготовкою нечуючої молоді до самостійного життя та праці.

Лозинський вперше запропонував відкрити при спецшколах-інтернатах для глухих дітей дошкільні відділення та запровадив навчання двома етапами: перший етап — восьмирічка, яка давала знання за п'ять класів загальноосвітньої школи; другий етап — неповна середня школа (9-12 класи), яка давала знання в обсязі масової восьмирічки. Ці пропозиції Лозинського були враховані при підготовці урядових постанов про терміни навчання у спеціальних школах.

Він — автор двох підручників: «Природознавство» (для 5 класу шкіл для глухонімих) і «Будова і життя тіла людини» (для 8 класу шкіл для глухонімих).

За великий внесок у справу виховання і навчання глухих дітей Валентин Лозинський був удостоєний високого звання «Заслужений учитель УРСР».

**Білл
КЛІНТОН**

Народився 19.08.1946 р. у США, погано чує на одне вухо.

42-й Президент Сполучених Штатів Америки з 1993 до 2001 року.

Його рідний батько рано загинув у автокатастрофі, і хлопець виріс з вітчимом, взявши його прізвище у 15 років. У школі був одним із найкращих учнів і керівником джаз-бенду, де він грав на саксофоні. У липні 1963 року Білл у складі делегації від національної юнацької організації брав участь у зустрічі із Дж. Кеннеді, після чого він вирішив присвятити життя публічній діяльності й політиці. Після закінчення школи по черзі вчився в Університеті Джорджтаун, Оксфорд, Єлі. Грошей на освіту у його батьків не було, і Білл справлявся самотужки: отримував підвищену стипендію, працював на трьох роботах одночасно.

Після закінчення університету Білл недовго викладав у юридичному інституті Арканзаського університету в Файт-твіллі. Протягом 12 років працював на посаді губернатора штату Арканзас, ставши наймолодшим губернатором штату. У 1992 р. Клінтон успішно балотувався на посаду президента США від Демократичної партії. Білл Клінтон — третій наймолодший президент США після Теодора Рузвельта та Джона Кеннеді. Після закінчення його терміну в Білому Домі Білл Клінтон займався благодійною діяльністю та виступав з промовами в багатьох навчальних закладах та для загальної аудиторії. Він також є засновником фонду, який займається гуманітарною допомогою на міжнародній арені.

Відомо, що Білл Клінтон не чує на одне вухо і носить слуховий апарат.

**Олег
ТАРНАВСЬКИЙ**

Народився 20.09.85 р. у Луцьку, глухий.

Навчався у спеціальних школах для дітей з порушеннями слуху для глухих у Кобрині (Білорусь) та Володимир-Волинському (Волинська область). Вже у шкільні роки Олег проявив себе як людина творча й ініціативна, захоплювався малюванням і брав активну участь у шкільній самодіяльності.

Отримавши диплом зубного техника після закінчення Херсонського медичного коледжу, за фахом не працював. У 2007-му році переїхав до Харкова. Мріяв стати дизайнером і вирішив почати з роботи у прасувальному цеху. Пізніше записався на курси крою та шиття в одну з компаній дистанційного навчання, а потім вступив до приватної школи «Бутік». З часом став сам моделювати його і здобув визнання як дизайнер чоловічого одягу.

Зараз Олег мешкає та працює в Харкові. Він — лауреат І Міжнародного тижня моди серед глухих дизайнерів, який відбувся в Берліні («I International Deaf Fashion Week»). Переможець багатьох конкурсів, показів мод, учасник показів «KHARKOV FASHION DAYS», «KYIV FASHION WEEK». У 2013 році він удостоєний щорічної премії «Подолання» Харківської ГООІ «Креавіта».

Має власний бренд одягу «Nawski», свою студію й ательє.

**Олександр
САЄНКО**

20.08.1899— 5.03.1985, народився на Чернігівщині, глухий.

Перехворівши в дитинстві скарлатиною, назавжди втратив можливість чути й говорити.

Навчатись живопису почав у рідному місті Борзна — під керівництвом вихованця Петербурзької Академії мистецтв. Згодом перебрався до Києва, де у вересні 1917 року успішно склав іспити в художню школу. Після закінчення цього закладу переїхав у Миргород, де навчався у художньо-промисловому інституті. Потім в 1928 році закінчив Київський художній інститут (нині — Українська Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури). Учень таких відомих майстрів, як Василь Кричевський та Михайло Бойчук. Він — своєрідний новатор у використанні соломи для високохудожніх предметів побуту і меблів, для оформлення інтер'єрів і для створення узагальнених монументальних образів.

Найвідоміший твір Саєнка — велика декоративна картина «Козак Мамай». Важливе місце в житті та творчості Саєнка займала постать Тараса Шевченка й вабила історія України. На особливу увагу він приділяв своєму земляку, уродженцю Борзни — Семену Палію.

У 1975 О.Ф. Саєнко було надано звання народного художника УРСР, а у 1984 році він удостоєний звання «Почесний член УТОГ».

У 1996 року в Борзні, в колишньому батьківському маєтку художника, відкрито художньо-меморіальний музей «Садиба народного художника України Олександра Саєнка». З ініціативи ЮНЕСКО ім'я О.Ф. Саєнка внесено до списку видатних діячів культури світу.

**Олена
ТЕЛІГА**

21.07.1906 — 22.02.1942, народилася у Підмосков'ї (Росія), слабочуюча.

Українська поетеса, публіцист, літературний критик, діячка ОУН.

З 1918 року її родина мешкала в Києві, де Олена навчалася в гімназії. З 1922 року родина Теліги емігрувала у Чехословаччину, де у грудні 1939 року в Кракові вступила в Організацію Українських Націоналістів (ОУН).

З початком Другої світової війни Олена повернулася до Києва, де організувала Спілку українських письменників, відкрила пункт харчування для своїх соратників, співпрацювала з редакцією «Українського слова», видавала тижневик літератури й мистецтва «Литаври». Після арешту редакції «Українського слова» О. Теліга не брала до уваги постанов німецької влади: ігнорувала вказівки німців зухвало і принципово. 7 лютого 1942 р. її разом з її друзями та однодумцями заарештували, а 22 лютого 1942 р. українську письменницю-патріотку було розстріляно в Бабиному Яру разом із чоловіком та соратниками.

**Марлі
МАТЛІН**

Народилася 24.08.1965 р. в США, глуха.

Американська актриса і продюсер.

Коли їй було лише 18 місяців, вона перестала чути правим вухом і втратила 80 % слуху у лівому вусі. Марлі вперше з'явилася на сцені у віці 8 років, в театрі при Міжнародному центрі мистецтва для глухих людей, де зіграла роль Дороті, в постановці «Чарівник країни Оз».

На початку кар'єри вона з'явилася в театральній п'єсі «Діти меншого бога». У 1986 році ця п'єса була екранізована і принесла Матлін «Оскар» за найкращу жіночу роль. У той час актрисі був всього 21 рік, і таким чином вона стала однією з чотирьох актрис в історії світового кінематографа, які отримали цю нагороду за дебютну роль. Вона також стала першою і єдиною глухою актрисою, що отримала премію «Оскар» за кращу жіночу роль.

Її подальша робота в кіно і на телебаченні принесла їй премії «Золотий глобус», і ще дві номінації, а також чотири номінації на «Еммі».

За кар'єрні досягнення Марлі була удостоєна власної зірки на Голлівудській «Алеї слави».

Вона активно займається благодійною діяльністю, в тому числі заради допомоги дітям і глухим людям.

**Галина
ИНГУЛА**

Народилася 30.01.1981 р. на Житомирщині, глуха.

Закінчила Київську спецшколу-інтернат № 18 для слабочуючих дітей. Галина тривалий час шукала свій шлях у мистецтві: вчилася розпису по дереву, різьбі по кістці, кондитерської майстерності, працювала веб-дизайнером. Кілька років вона навчалася живопису у студії відомого художника Костянтина Косаревського.

З 2003 року Галина Інгула професійно зайнялася живописом. Експериментуючи з геометричними формами і яскравим кольором, вона придумала свій стиль — «Планета Інгула». Учасник багатьох виставок творчості не лише в Україні, а й поза її межами. Її роботи високо цінуються європейськими та світовими знавцями мистецтва та приватними колекціонерами.

Крім живопису, займається іншими напрямками мистецтва — зокрема, декоративно-ужитковим, і з радістю передає свої знання й уміння дітям і молоді.

**Михайло
ПОПЛАВКО**

Народився 1.05.1964 р. у Києві, слабочуючий.

У 1982 році закінчив Київську спецшколу-інтернат № 9 для слабочуючих дітей, в 1985 р. — Республіканську середню художню школу ім. Т.Г. Шевченко, в 1991 році — Українську академію мистецтв. Працював вчителем малювання у своїй рідній школі, а у вільний час продовжував творити свої со-нячні, сповнені національного колориту картини.

Став ініціатором створення Київської спілки глухих художників «Натхнення», яку очолює з 1988 року.

У 1982 році в Жовтневому палаці культури пройшла його перша персональна виставка, на якій було представлено 80 картин. Бере активну участь у виставках в Україні і за її межами: в Польщі, Білорусі, Росії, Чехії, Італії тощо, в тому числі у художній виставці «Київські каштани», експозиціях до Міжнародного дня інвалідів тощо.

З радістю передає свій досвід молодим художникам.

У 2008 р. нагороджений Подякою Кабінету Міністрів України.

**Марія
БАШКИРЦЕВА**

23.11.1858–31.10.1884, народилася на Полтавщині, пізньо-оглухла.

Народилася в дворянській сім'ї, яка 1870 року виїхала з України за кордон.

Дівчина брала уроки співу, мала успіхи, але у 19 років вимушена була полишити мрію про музику через значне погіршення слуху.

Стала навчатися живопису в паризькій Академії Жуліана. Її талант одразу помітили. Були численні медалі та призи на виставках, у захваті від її робіт були французькі газети та журнали. Її творчість високо цінували Анатоль Франс та Еміль Золя. Українка за походженням, вона стала визначною постаттю найперше французького мистецтва.

М. Башкирцева — майстер жанрового живопису. Відомі картини: «За книгою», «Молода жінка з букетом бузку», «У студії Жульєна», «Мітинг», серії автопортретів. Створила близько 150 картин, 200 малюнків і скульптур.

Хворіла на туберкульоз, померла у віці 25 років. Похована в Парижі.

Сьогодні її твори експонуються в музеях Франції (Лувр), Росії, України.

М. Башкирцева — автор унікального видання «Щоденник» (французькою мовою).

**Юрій
ЗУЄВ**

Народився 07.04.1936 р. у Києві, глухий.

Закінчив Київську спецшколу-інтернат № 6 для глухих дітей. Завдяки своєму батькові рано захопився грою у шахи, яка стала справою його життя.

У 18 років Юрій виконав норматив для присвоєння першого спортивного розряду з шахів. Він постійно вдосконалював свою майстерність, беручи активну участь у міських, республіканських та всесоюзних шахових турнірах. У 1963 році він першим в історії УТОГ став кандидатом у майстри спорту з шахів, а у 1977 році — майстром спорту СРСР з шахів.

Неодноразовий переможець обласних, республіканських та міжнародних шахових змагань (з 1954 року по теперішній час). У 1976–1992 рр. — тренер з шахів в Культурному центрі УТОГ, в 1990–1992 рр. — старший тренер збірної УТОГ, тренер ДЮСШ «Інваспорт» України з 1992 р., старший тренер збірної СФГУ з 1996 р.

Підготував і виховав шахістів міжнародного класу — С.Я. Гончар, В.І. Семчишин (національний гросмейстер), В.Н. Коваленко та інших майстрів спорту.

У 2003 році Ю. Зуєв удостоєний звання «Заслужений тренер України» з шахів.

Марко ВУОРИХЕЙМО
(Signmark)

Народився 26.06.1978 р. у Фінляндії, глухий.

Відомий фінський репер. Став першим глухим музикантом, який підписав контракт з одним з провідних музичних лейблів — Warner Music. Його альбоми виходять одночасно на CD, де записані звукові доріжки з вокалом, і на DVD, де артист виконує кожен трек фінською жестовою мовою.

Signmark дає багато концертів по всьому світу, при цьому в ритмі він орієнтується по вібрації біта і бас-лінії та супроводжує свій виступ жестовою мовою.

Signmark був одним з фінських музикантів, які змагалися в національній кваліфікації, щоб представляти країну на «Євробаченні-2009».

**Анжела
ТЮТЕРЕВА**

Народилася 09.11.1985 р. в Харкові, слабочуюча.

Після закінчення Харківської спецшколи-інтернату для слабочуючих дітей у 2002 році навчалася у ПТУ на швачку і два роки працювала за цією спеціальністю. Активно виступала у художній самодіяльності Харківського ОБК УТОГ, згодом пройшла відбір до театру міміки та жесту «Райдуга» при Культурному центрі УТОГ і вступила до Київського естрадно-циркового училища.

Працює художнім керівником та режисером самодіяльного народного театру при Культурному центрі УТОГ.

Анжела не лише допомагає іншим акторам у пошуку образу, а й сама активно виступає з яскравими номерами. Вона брала участь в декількох спектаклях в театрі «Райдуга», знімалася в проектах: шоу «Мрії збуваються» (співала пісню в жестовому виконанні на одній сцені з Тіною Кароль, 2011 року); під час концерту «Гордість країни–2010» співала пісню в жестовому виконанні на одній сцені з Ніною Матвієнко (2011 р.).

Знімалася в кліпі з Григорієм Вагаповим (група «Вперше чую») з піснею в жестовому виконанні «Весна» (2012 р.).

Знімалась в короткометражному фільмі «Захисник» (2012 р.). Виступила з сольним концертом «Це нова Ja-AngeliЯ» (2012 р.). У концерті на честь святкування 80-річчя УТОГ, співала пісню в жестовому виконанні «Тишина — гармонія» разом з Юлією Войс (2013 р.). На конкурсі «Міні-міс Україна — 2013» співала пісню у жестовому виконанні на одній сцені з Аїдою Ніколайчук (2013 р.). Знімалася в кліпі «Хочеш» з Оксаною Москаленко (2013 р.).

Як режисер поставила спектакль «Шантрапа» (2015 р.).

**В'ячеслав
СКОМОРОХОВ**

4.10.1940–1992 р., народився на Луганщині, слабочуючий.

Слух втратив у дитинстві. Спочатку навчався у масовій школі у рідному місті Старобільську, а потім його перевели до Одеської спецшколи-інтернату № 97 для дітей з порушеннями слуху. Ще у шкільні роки почав активно займатись спортом, що й визначило його життєвий шлях. У 1966 році закінчив Дніпропетровський технікум фізкультури та спорту, а в 1972 р. — Ворошиловградський (Луганський) педагогічний інститут, факультет фізичної культури та спорту.

Працював інструктором по фізкультурі Луганського обласного Будинку культури УТОГ, головним тренером збірної команди УТОГ з легкої атлетики та на інших посадах.

Чемпіон Європи серед чуючих в бігу на 400 м з бар'єрами (1969 р.). На XVIII Олімпійських іграх в Мексиці був в п'ятірці найсильніших бігунів світу, встановив рекорд СРСР серед чуючих (1968 р.). Багаторазовий чемпіон Всесвітніх ігор глухих з легкої атлетики. Мав численні медалі та нагороди СРСР, УРСР. Встановив світові рекорди з легкої атлетики в бігу з бар'єрами на 400 м і 110 м.

**Сергій
ПАРФЬОНОВ**

Народився 23.07.1985 р. у м. Харкові, глухий.

У 2002 році закінчив Харківську спецшколу-інтернат для слабобачущих дітей. Після закінчення школи працював у різних напрямках, шукаючи своє покликання.

У 2004 році захопився флористикою і відтоді самостійно почав вивчати світ прекрасних квітів та флористичного оформлення. У 2007 році переїхав до Києва, працював у різних флористичних компаніях. У 2013 році створив власну студію флористики «Parfenov Sergey floral atelier».

С. Парфьонов — відомий флорист не лише в Україні, а й поза її межами. Призер та лауреат багатьох флористичних конкурсів, учасник українських та міжнародних флористичних виставок. Його букети та флористичні композиції унікальні та неповторні, а Сергій не зупиняється на досягнутому і перебуває у постійному пошуку нових креативних ідей.

*Доповнюйте це видання новими
й новими прикладами з життя!
Беріть за взірець кращих!
На власному прикладі доводьте:
«Глухі можуть усе!»*

Зміст

Василь СТЬОПКІН	8
Володимир СКУРЧИНСЬКИЙ	10
Юрій МАКСИМЕНКО	12
Ірина ЧЕПЧИНА	16
Олексій НАШИВОЧНИКОВ	18
Костянтин ЦІОЛКОВСЬКИЙ	20
Адам КОСА	22
Ганна ЛИТВИНЕНКО	24
Наталія АДАМЮК	26
Євгенія ВОЛОШИНА	28
Василь САНДУГЕЙ	30
Людвіг ван БЕТХОВЕН	32
Ірвін Кінг ДЖОРДАН	34
Галина ВОРОБЕЛЬ	36
Гелен КЕЛЛЕР	38
Дмитро СОЛОВЙОВ	40
Ісаак САПОЖНИКОВ	42
Григорій КСЬОНЗ	44
Валентин ЛОЗИНСЬКИЙ	46
Білл КЛІНТОН	48
Олег ТАРНАВСЬКИЙ	50
Олександр САЄНКО	52
Олена ТЕЛІГА	54
Марлі МАТЛІН	56
Галина ІНГУЛА	58
Михайло ПОПЛАВКО	60
Марія БАШКИРЦЕВА	62
Юрій ЗУЄВ	64
Марко ВУОРІХЕЙМО (Signmark)	66
Анжела ТЮТЕРЄВА	68
В'ячеслав СКОМОРОХОВ	70
Сергій ПАРФЬОНОВ	72

Ми переконані: «Глухі можуть усе!»

**Методичні рекомендації
та додаткова інформація**

Редакційна група: Н.М. Каменська
М.О. Андрієнко

Ідея: В.В. Скурчинський

Укладач: М.О. Андрієнко
Дизайн і верстка: П.В. Моргунов
Г.Л. Сокол

Підп. до друку 18.04.2016 р. формат 60x84/16

Папір офсетний. Друк офсетний.

Тираж 100 прим. Замовлення № _____

Колективне підприємство «Центр соціально-трудової
та професійної реабілітації інвалідів»
Житомирського обласного Фонду соціального захисту інвалідів

Адреса: 10003, м. Житомир, вул. Домбровського, 38